

NORGES
DOMSTOLER

Veileder for samiske saker i domstolene

Oppdragsgiver: Domstoladministrasjonen

Utarbeidet av: Susann Funderud Skogvang

Versjon: 2

Publisert: 29.04.2024

Foto forside: Domstoladministrasjonen

Innhold

Forord	4
Samiske saker i domstolene – en veileder	4
1. Formål	5
Formål	5
Målsetting	5
2. Innledning	6
3. Hva er samiske og samerettslige saker?	9
3.1. Samiske saker	9
3.2. Samerettslige saker	9
4. Hvem kan få samiske saker?	10
4.1. Hvilke domstoler kan få samiske saker til behandling?	10
5. Rett til bruk av samisk	11
5.1. Forvaltningsområdet for samisk språk	11
5.1.1. Kart over domstoler i samisk forvaltningsområdet	12
5.2. Bruk av samisk språk i domstoler utenfor forvaltningsområde	16
5.3. Tolking og oversettelser	17
6. Sivile saker	18
6.1. Saksforberedelse – hva må vi tenke på?	18
Rettsmekling – særlige hensyn	19
6.2. Gjennomføring av hoved-/ankeforhandlingen	20
6.3. Avslutning av saker	20
6.4. Særlig om barnevernssaker og foreldretvister	21
6.5. Reindriftsrett	23

7. Straffesaker	24
7.1. Saksforberedelse – hva må vi tenke på?	24
7.2 Gjennomføringen	24
7.3 Avslutning av saker/ forkynning	25
8. Aktuelle lenker og litteratur	26

Forord

Samiske saker i domstolene – en veileder

Samene er Norges urfolk og en etnisk, språklig og kulturell minoritet. Samene har i dag de samme rettighetene som nordmenn, og nyter godt av alle velferdsgoder i landet. I Norge skilles det ikke på etnisk grunnlag. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig for å ivareta samenes rettslige status som urfolk og som etnisk minoritet i Norge. Lik behandling mellom samer og nordmenn formelt sett vil ikke bidra til å bevare den samiske kulturen og det samiske språket.

Et viktig element i likebehandlingsprinsippet er at ulike tilfeller skal behandles ulikt. Respekt og anerkjennelse for samenes særegne minoritetskultur, kan og skal i enkelte tilfeller medføre ulik behandling sammenlignet med majoritetsbefolkningen. Eksempelvis bevares ikke det samiske språket av at alle barn i Norge har lik rett til opplæring i norsk.

Samisk forum i domstolene

1. Formål

Formål

Formålet med denne veilederen er å bidra til å sikre at domstolene i sitt arbeid med samiske saker har den samme grundighet og høye kvalitet som i øvrige saker. Kunnskap har en side til tillit. I en tid hvor den generelle tilliten til domstolene gjennom flere år har vært rekordhøy, viser rapporten «Den samiske dimensjonen i rettsvesenet», som ble utarbeidet av en arbeidsgruppe oppnevnt av Domstoladministrasjonen i 2010, at norske domstoler har lavere legitimitet blant samer enn i befolkningen for øvrig, og at dommerne har liten grad av samisk kulturkompetanse og for dårlig kjennskap til rettsreglene for Norges urfolk. Det årlige tiltrobarometeret viser videre at det er noe lavere tiltro til domstolene i Nord-Norge enn i landet for øvrig.

Målsetting

Den overordnede målsetting er at den enkelte same og det samiske samfunnet skal ha høy tillit til at norske domstoler behandler og avgjør saker på en riktig måte. På denne måten vil domstolene samlet sett bidra til at samisk språk, kultur og samfunnsliv sikres og utvikles i den norske rettsstat.

2. Innledning

Norge har grunnlovsforpliktet seg til å sikre samenes rett til sitt språk og sin kultur, og har anerkjent samenes status som urfolk i Grunnloven. Norge har også påtatt seg omfattende folkerettslige forpliktelser til å legge forholdene til rette for at samene skal få bevare og utvikle sitt språk og sin kultur.

Først og fremst gir [sameparagrafen i Grunnloven § 108](#) uttrykk for myndighetenes plikt til å sikre samenes rett til sitt språk og sin kultur, herunder rettstradisjoner og rettskultur. Bestemmelsen lyder:

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Bestemmelsen gir uttrykk for en «plikt som også har betydning for organiseringen av domstolene i landet», og videre at det «må være en reell likestilling mellom personer fra de to folk, nordmenn og samer, når det gjelder å få sine rettsspørsmål behandlet ved domstolene», jf. [NOU 1999:19 Domstolene i samfunnet, punkt 5.7](#). Både domstolene som sådan og de enkelte dommerne er forpliktet av bestemmelsen, og skal ha tilstrekkelig kompetanse og innsikt i samiske forhold.

Domstolkommisjonen

Domstolkommisjonen har i sin første innstilling, [NOU 2019:17 Domstolstruktur, kapittel 17 \(lovdata.no\)](#), lagt til grunn at Grunnloven og internasjonale forpliktelser medfører at domstolene og dommerne i den enkelte sak må ha kompetanse om samerett, samisk rettskultur og samfunnsliv. Dette følges opp i [NOU 2020:11 Den tredje statsmakt – Domstolene i endring](#) hvor det blant annet fremgår at plikten til å sikre den samiske befolkningen domstolsbehandling av høy kvalitet påhviler alle domstoler. Hele Norge er omfattet av Sametingets valgkretser, og det finnes samiske barn i alle fylker med rett til språk og kultur.

Behovet for tolk, oversettelser eller særlig sakkyndighet kan oppstå i alle saker som involverer samiske parter eller berører særlige samiske interesser, og samerettslige problemstillinger kan oppstå på alle rettsområder. Alle domstoler har dermed et ansvar for å sikre at dommere har kunnskap om det samiske folkets særtrekk, samiske sedvaner og sentrale elementer i samisk kultur.

Grunnloven

[Grunnloven § 108](#) må sees i sammenheng med Norges folkerettslige forpliktelser, og da særlig [FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, \(SP\) artikkel 27](#) som var et forbilde for utformingen av sameparagrafen. Denne artikkelen lyder:

«In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language».

FNs konvensjon

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter gjelder som norsk lov, jf. [menneskerettsloven § 2 nr. 3](#), og er gitt forrang framfor norsk lovgivning, jf. [menneskerettsloven § 3](#).

Høyesterett har i ett tilfelle konstatert krenkelse av kulturvernet i SP artikkel 27. I Fosen-dommen, HR-2021-1975-S avsnitt 119 uttalte Høyesterett i storkammer om inngrepsterskelen i SP artikkel 27 at «det vil foreligge en krenkelse av rettighetene etter SP artikkel 27 dersom inngrepet fører til vesentlige negative konsekvenser for muligheten til kulturutøvelse». I den saken konkluderte Høyesterett med at det var krenkelse av SP artikkel 27, jf. avsnitt 151 og 153: «Min konklusjon blir derfor at konsesjonsvedtaket strider mot reineiernes rettigheter etter konvensjonsbestemmelsen. (...) Vedtaket er etter dette ugyldig.»

ILO-konvensjonen

Videre er [ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater \(ILO-169\)](#) en sentral folkerettslig kilde på samerettens område. Konvensjonen er delvis inkorporert i norsk rett gjennom [finnmarksloven § 3, første ledd hvor det uttrykkes at](#) «Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.» Betydningen av den delvise inkorporasjonen er beskrevet slik av justiskomiteen i [Innstilling O nr. 80 \(2004-2005\) \(PDF\) side 33](#):

«Formuleringen 'med de begrensninger' vil innebære at ILO-konvensjonen går foran finnmarksloven hvis det skulle vise seg at bestemmelser i loven står i motstrid til bestemmelser i ILO-konvensjonen. Hvis man derimot kommer til, på bakgrunn av ILO-konvensjonen, at loven mangler bestemmelser av et visst innhold, vil dette være en oppgave for lovgiver. Domstolen skal med andre ord ikke bruke ILO-konvensjonen til å bygge ut finnmarksloven. Det vil være enklere å forutse konsekvensene av en slik begrenset inkorporering enn om man skulle gi ILO-konvensjonen generell forrang over all norsk lovgivning.»

ILO-169 er også inkorporert gjennom en rekke bestemmelser i andre lover, for eksempel gjennom [reindriftsloven § 3](#), [mineralloven § 6](#), [straffeloven § 1](#), samt på prosessrettens område, jf. [tvisteloven § 1-2](#) og [straffeprosessloven § 4](#). Særlig fremheves [ILO-169 artikkel 8](#) som omhandler statenes plikt til å ivareta urfolks sedvaner og sedvanerett, og [ILO-169 artikkel 12](#) om urfolks rett til å reise sak for domstoler for å sikre et effektivt vern av sine rettigheter. [Artikkel 8](#), ofte sett i sammenheng med [artikkel 12](#), regnes for å være svært sentral for å ivareta urfolks rettslige stilling og vern for deres kultur.

FNs Rasediskrimineringskonvensjon

FNs Rasediskrimineringskonvensjon er også gjort til norsk lov, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 5. Rasediskrimineringskomiteen, som overvåker statenes oppfyllelse av konvensjonen, har i desember 2018 anbefalt at Norge sikrer at domstolene har kompetanse om samiske forhold, sikrer kvalifisert tolking i rettsvesenet og fortsetter rekruttering av samer til rettsvesenet, jf. Concluding observations on the combined twenty third and twenty fourth periodic reports of Norway, CERD/C/NOR/CO/23-24, desember 2018, avsnitt 22:

“The Committee reiterates its previous recommendations ([CERD/C/NOR/CO/21-22, para. 30](#)) (norsk) and recommends that the State party, in consultation with Sami people:

...

(b) Ensure that judges and law enforcement officers are trained on cultural knowledge of Sami communities and have available qualified interpreters. Continue its efforts to recruit Sami into law enforcement institutions.”

Også [FNs urfolkserklæring \(UNDRIP\)](#) er en relevant kilde å ta i betraktning i samiske saker. Høyesterett uttalte i Nesseby-saken [HR-2018-465-P](#) avsnitt 97:

«FNs urfolkserklæring (UNDRIP), vedtatt på FNs generalforsamling i 2007, må anses som et sentralt dokument innenfor urfolksretten, blant annet som følge av at den reflekterer folkerettslige prinsipper på området og har fått støtte fra svært mange stater. Statene bekreftet i 2014 støtten til erklæringen gjennom en særskilt resolusjon på generalforsamlingen ([69/2 Outcome document](#)). Urfolkserklæringen er likevel ikke av direkte betydning for de spørsmålene som foreligger i denne saken. Den er ikke rettslig bindende, og de enkelte bestemmelsene i erklæringen synes ikke å gå lenger enn det som følger av bindende konvensjoner, i første rekke [ILO-konvensjon nr. 169](#).»

[Det følger av Grunnloven § 89](#) at norske domstoler både har en rett og en plikt til å prøve grunnlovsmessigheten av formelle lover, plenarvedtak i Stortinget og forvaltningsvedtak. Bestemmelsen, som er en kodifisering av tidligere konstitusjonell sedvanerett, kom inn i Grunnloven i forbindelse med grunnlovsreformen i 2014 og lyder:

«I saker som reises for domstolene, har domstolene rett og plikt til å prøve om lover og andre beslutninger truffet av statens myndigheter strider mot Grunnloven.»

Domstolene skal derfor både prøve om statsmyndighetene etterlever den forpliktelse disse har etter [Grunnloven § 108](#), men også etter menneskerettighetsbestemmelsene i Grunnloven.

3. Hva er samiske og samerettslige saker?

Det er ikke lett å gi en definisjon av hva som er samiske saker, og hva som inngår i temaet samenens rettssikkerhet i norske domstoler.

3.1. Samiske saker

Noen saker er åpenbare, som for eksempel saker der det brukes samisk språk. Der det videre er klart at saken har samiske parter og det berører særlige samiske interesser, kan det også være relativt klart at i har å gjøre med en «samisk sak». Vi har imidlertid ingen etnisk registrering i Norge, bortsett fra Sametingets valgmanntall. Dette manntallet blir imidlertid kun benyttet i forbindelse med valg til Sametinget. Det ble fremmet forslag om frivillig språkregistrering i [NOU 2016:18 Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk, kapittel 8.5 \(regjeringen.no\)](#)

3.2. Samerettslige saker

Da er det kanskje enklere å identifisere samerettslige saker. Samerett er ikke bare de rettsspørsmål som spesielt berører samer. Samerett innbefatter også de deler av norsk rett hvor den kulturelle eller språklige forskjellen mellom den samiske folkegruppe og den øvrige norske befolkning innebærer at rettsreglene fungerer forskjellig. Dette betyr at det kan oppstå samerettslige problemstillinger på alle rettsområder.

Det å identifisere samiske saker eller samerettslige saker kan kreve særlig årvåkenhet blant annet i saksforberedelsen ved gjennomgang av tiltale i straffesaker, stevning/tilsvar og sakens dokumenter. Spørsmålet kan komme opp i planmøter eller ved annen direkte kontakt med part eller prosessfullmektig.

Fakta

Samiske saker eller saker hvor samenes retts-sikkerhet berøres kan dukke opp i ulike sammenhenger og i alle rettsinstanser i hele landet.

4. Hvem kan få samiske saker?

4.1. Hvilke domstoler kan få samiske saker til behandling?

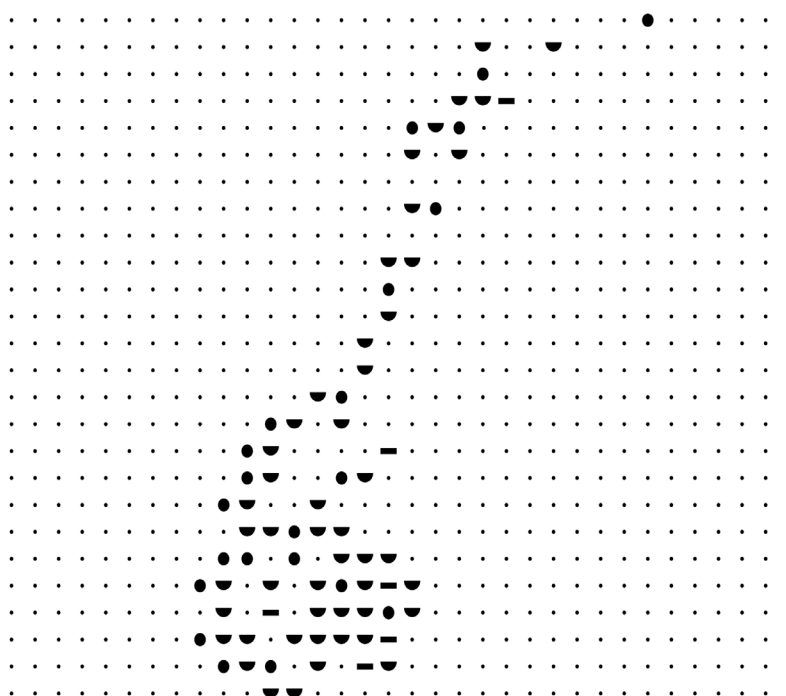
Samiske saker eller saker hvor samenes rettssikkerhet berøres kan dukke opp i ulike sammenhenger og i alle rettsinstanser i hele landet, ikke bare i Nord-Norge.

Staten har hovedverneting i Oslo og søksmål for brudd på samiske rettigheter vil da ofte starte der. Videre er hele Norge omfattet av Sametingets valgkretser, og det finnes samiske barn med rett til språk og kultur i alle fylker. Det tradisjonelle samiske reinbeiteområdet utgjør

«de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift»,

jf. [reindriftsloven § 4 første ledd](#), samt i Trollheimen-området, jf. [reindriftsloven § 2 andre ledd](#).

Både Utmarksdomstolen for Finnmark og jordskifterettene får ofte samerettslige problemstillinger til behandling, og Høyesterett har de siste årene behandlet en rekke saker som reiser samerettslige spørsmål.

5. Rett til bruk av samisk

5.1. Forvaltningsområdet for samisk språk

Rettsspråket i norske domstoler er som hovedregel norsk, og utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet er begrenset til noen domstoler. Dette er regulert i [domstolsloven § 136a](#) med henvisning til [sameloven § 3-4](#). For domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet for samisk språk er det en rett til å bruke samisk språk i kontakt med domstolen på lik linje med norsk. Forvaltningsområdet for samisk språk er definert slik i sameloven § 3-1 bokstav a:

«Forvaltningsområdet for samisk språk: kommuner inndelt i kategoriene språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner, og fylkeskommuner, som Kongen i forskrift har fastsatt at skal inngå i forvaltningsområdet for samiske språk».

I forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk § 1 defineres dette området nærmere:

«Forvaltningsområdet for samiske språk består av alle språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner. Karasjok, Kautokeino, Nesseby og Tana er språkutviklingskommuner. Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hattfjelldal, Hamarøy, Røyrvik, Røros og Snåsa er språkvitaliseringskommuner.

Forvaltningsområdet for samiske språk består i tillegg av Troms fylkeskommune, Finnmark fylkeskommune, Nordland fylkeskommune og Trøndelag fylkeskommune.»

[Sameloven § 3-4](#) gir rett til å bruke samisk språk i kontakt med domstolen på lik linje med norsk. Slik utvidet rett til å benytte samisk gjelder også når det ikke er nødvendig på grunn av språk- eller kommunikasjonsproblemer.

Fakta

17 domstoler holder til i samisk forvaltningsområde. De har navnene sine på norsk, samt nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk.

I oversikten under ser du domstolene i Norge der publikum har en utvidet rett til å bruke samisk i rettsvesenet:

Tingretter

- Helgeland tingrett / Helgelanden digkiereakta
- Midtre Hålogaland tingrett / Gaska-Holgolátti diggegodd
- Nord-Troms og Senja tingrett / Davvi-Romssa ja Sáččá diggegoddi
- Salten og Lofoten tingrett / Sálto ja Lufáhta diggeriektá
- Sis- ja Nuorta-Finnmárkkku diggegoddi/Indre og Østre Finnmark tingrett
- Trøndelag tingrett / Trööndelagen digkiereakta
- Vestre Finnmark tingrett / Oarje-Finnmárkkku diggegoddi

Jordskifteretter

- Finnmark jordskifterett / Finnmarkku eanajuohkinriekti
- Helgeland jordskifterett / Helgelanden laantejuakoereakta
- Lofoten og Vesterålen jordskifterett (samisk navn er til behandling i Sametinget)
- Nord-Troms jordskifterett / Davvi-Romssa eanajuohkinriekti
- Ofoten og Sør-Troms jordskifterett / Ufuohhtá ja Oarje-Romssa eanajuohkinriekti
- Salten jordskifterett / Sálto ednamjuohkoriektá
- Trøndelag jordskifterett / Trööndelagen laantejuakoereakta

Lagmannsretter

- Frostating lagmannsrett / Frostatingen laakemaenniereakta
- Hålogaland lagmannsrett / Holgolátti lágamánneriekt

Utmarksdomstolen for Finnmark / Finnmarkku meahcceduopmostuollu

Høyesterett

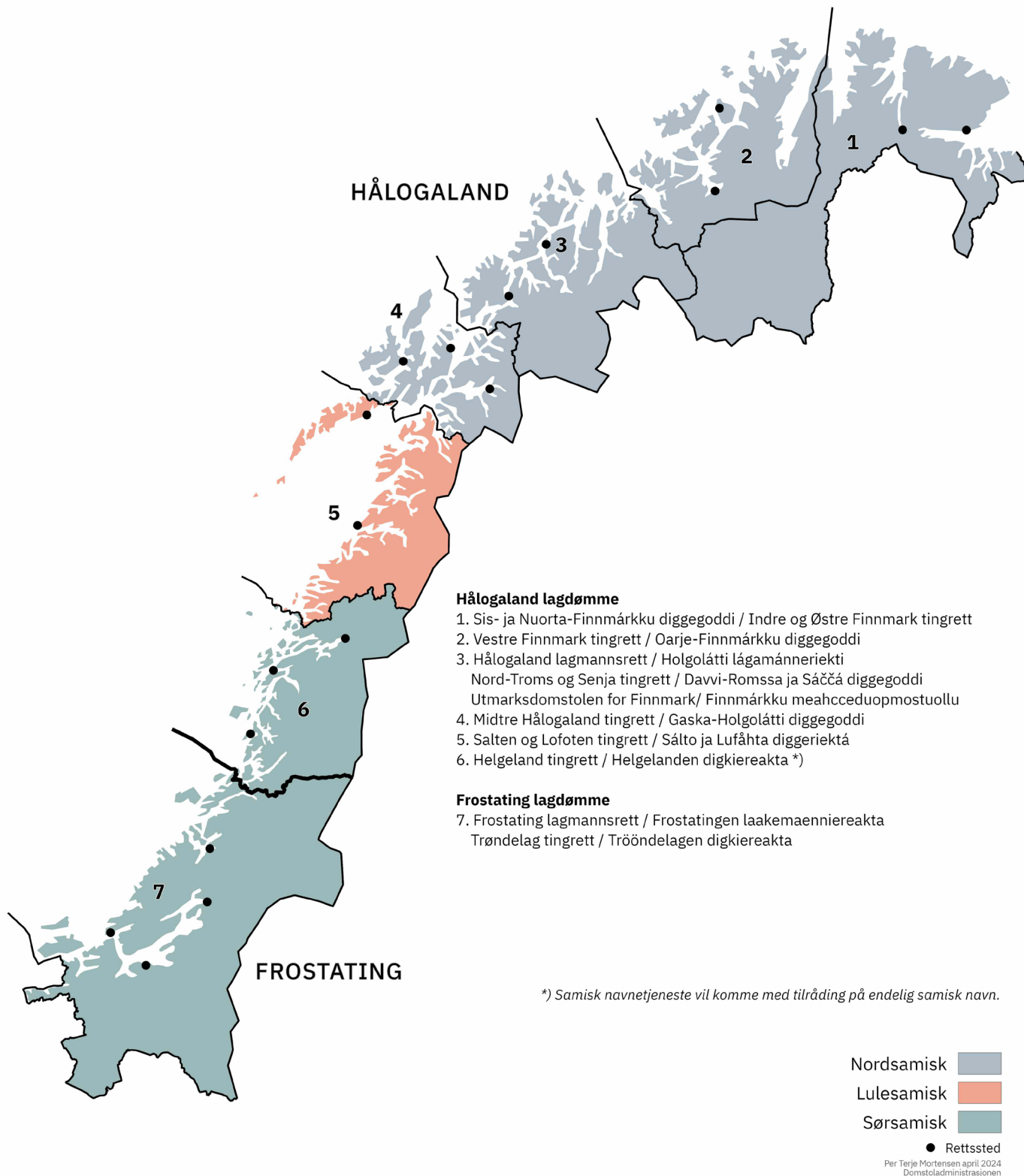
Disse domstolene bør gi informasjon til publikum om gjeldende rett vedrørende bruk av samisk – slik som Utmarksdomstolen for Finnmark og Indre Finnmark tingrett har på sine nettsider. Høyesterett har den senere tid vært dette ansvaret bevisst og har i flere saker gitt informasjon om saker på samisk og rettsavgjørelser i samiske saker oversettes regelmessig til samisk. I forbindelse med behandlingen av Karasjok-saken i mars 2024 streamet Høyesterett forhandlingene og tilbød nordsamisk tolking.

Finnmarkskommisjonen er ikke en domstol, men er omfattet av samelovens bestemmelser om språk.

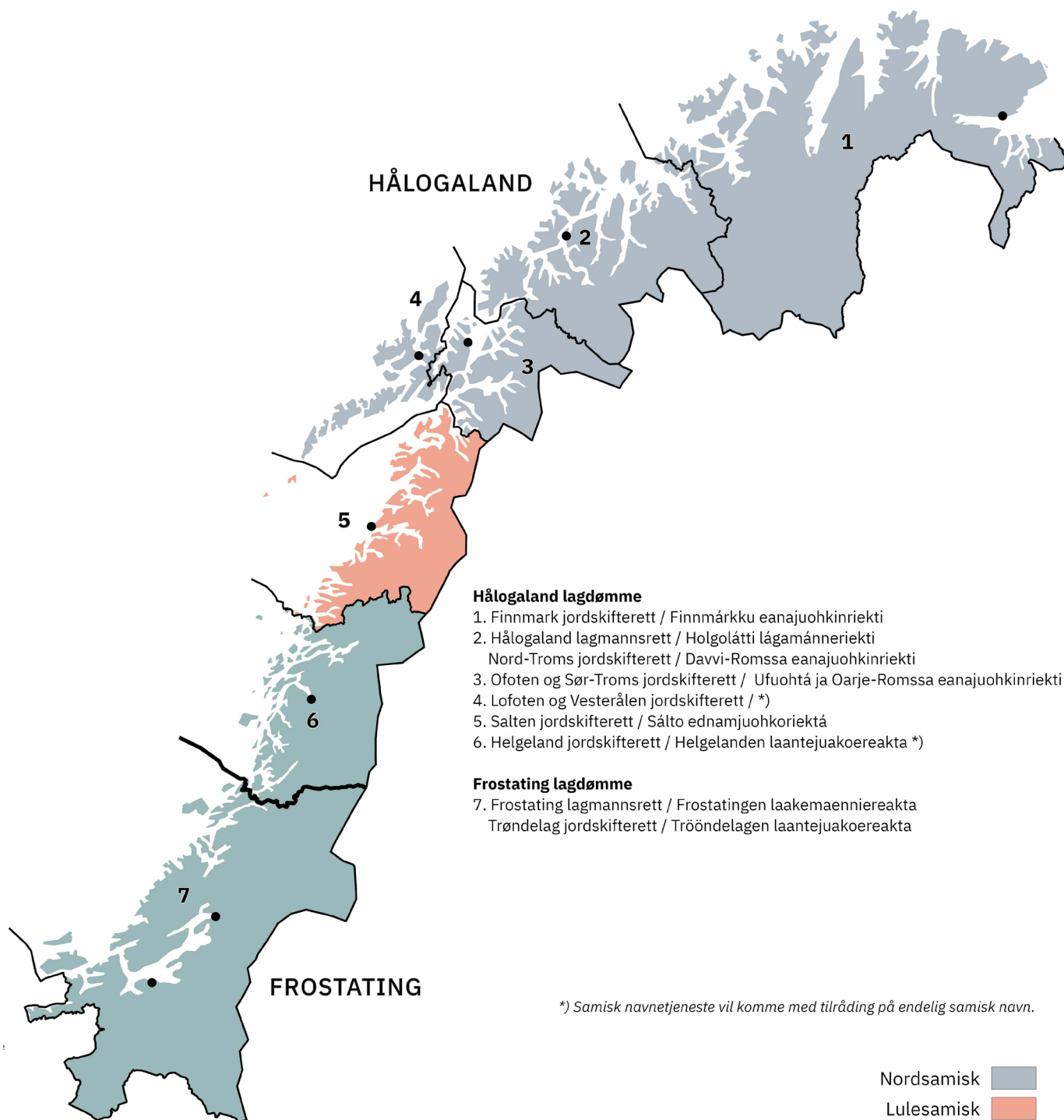
5.1.1. Kart over domstoler i samisk forvaltningsområdet

På de neste to sidene finner du kart over domstolene i forvaltningsområdet for samiske språk.

Tingretter, lagmannsretter og Utmarksdomstolen for Finnmark

Jordskifteretter og lagmannsretter

*) Samisk navnetjeneste vil komme med tilråding på endelig samisk navn.

Per Terje Mortensen april 2024
Domstoladministrasjonen

Retten til å bruke samisk i domstolen jf. [sameloven § 3-4](#)

For domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet, gjelder i tillegg følgende regler om bruk av samisk:

1. Enhver har rett til å inngi prosesskriv med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, sørger den for oversettelse til norsk. Oversettelse kan unnlates dersom motparten samtykker.
2. Enhver har rett til å henvende seg muntlig til domstolen på samisk dersom rettergangslovgivningen gir adgang til muntlig istedenfor skriftlig henvendelse. Har domstolen plikt til å nedtegne henvendelsen, kan den som fremmer henvendelsen, kreve at nedtegnelsen skjer på samisk. Et slikt krav bryter ingen frist. Nr. 1 andre og tredje punktum gjelder tilsvarende.
3. Enhver har rett til å tale samisk i rettsmøter. Skal noen som ikke kan samisk delta i forhandlingene, brukes en tolk som retten har oppnevnt eller godkjent.
4. Når en part begjærer det, kan rettens leder bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk. Nr. 3 andre punktum gjelder tilsvarende.
5. Er forhandlingsspråket samisk, kan rettens leder bestemme at også rettsboken skal føres på samisk. Domstolen sørger for oversettelse til norsk.

Domstolen sørger for at rettsbøker som er skrevet på norsk, oversettes til samisk når en part krever det. Et slikt krav bryter ingen frist.

Når domstolen, og ikke parten, har behov for tolk.

Vær oppmerksom på at en samisk part kan forstå norsk selv om de ønsker å snakke samisk i rettsmøtet. Det kan da være domstolen som har behov for tolk og ikke parten. Derfor; Det er viktig å spørre om hvilket språk som skal brukes i retten og ikke stille spørsmålet «har klienten din behov for tolk».

Det følger av [rettsgebyrloven § 2 andre ledd tredje punktum](#) at når retten har funnet det nødvendig med oversettelser til og fra samisk, dekkes utgiftene av staten, jf. også [domstoloven § 135](#).

5.2 Bruk av samisk språk i domstoler utenfor forvaltningsområde

For domstoler som ikke er omfattet av [sameloven § 3-4](#), er hovedregelen at rettspråket er norsk.

Staten er imidlertid forpliktet til å tilrettelegge for at samisk språk skal kunne brukes også utenfor forvaltningsområdet.

Det vil være lite skjønnsomt, sett i lys av [Grunnlovsforpliktelsen i § 108](#), å nekte samisk tolk eller oversettelse til samisk, med den begrunnelse at vedkommende ikke har bosted i forvaltningsområdet for samiske språk eller at domstolen ikke er omfattet av [sameloven § 3-4](#).

Etter EMK [artikkel 5 nr. 2](#) og [artikkel 6 nr. 3 \(a\)](#), [SP artikkel 14 nr. 3 \(a\)](#) og den [Europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk artikkel 9](#), har imidlertid staten forpliktelser til å tilrettelegge for at samisk språk skal kunne brukes i rettsvesenet. Denne plikten gjelder i hele Norge, ikke bare i forvaltningsområdet.

Grunnlovsforpliktelsen

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv».

Den Europeiske menneskerettskommisjonen (EMK)

Artikkel 5 nr. 2:

“Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him”.

Artikkel 6 nr. 3 (a): “Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights: a. to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him”.

Artikkel 14 nr. 3 (a): «Å bli underrettet omgående, utførlig og på et språk som han forstår om innholdet av og grunnen til siktelsen mot ham.

Den Europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk

Artikkel 9: Gir omfattende rettigheter til å benytte samisk i kontakt med domstolene.

I forbindelse med straffesaken i mars 2024 mot 18 ungdommer som ikke hadde vedtatt forelegg for å ikke følge politiets pålegg om å fjerne seg i forbindelse med demonstrasjon mot statens manglende oppfølging av Fosen-dommen fra Høyesterett, klarte imidlertid ikke Oslo tingrett å tilby adekvat tolkeutstyr. Det var flere av de tiltalte som måtte forklare seg på samisk med konsekutiv tolkning, alternativt på norsk av tidshensyn. Med god planlegging, kan dette unngås med dagens teknologiske utstyr i domstolene.

Referanse til dom i saken. Referanse til dom i saken: [24-005916MED-TOSL/07](#)

5.3 Tolking og oversettelser

Det er tre aktive samiske språk i Norge

- Nordsamisk
- Lulesamisk
- Sørsamisk

Domstolene må være bevisst på dette, ettersom språkforskjellene er store.

For de fleste domstolene vil det være tolk eller oversetter som er måten man håndterer samenes rett til bruk av samiske språk i domstolene på. Dette fordi det kun er et fåtall dommere og administrativt ansatte i domstolene som behersker samisk. Det er imidlertid viktig at man anstrenger seg for å skaffe kvalifiserte tolker.

Se FNs Rasediskrimineringskomites anbefaling til Norge om å sørge for kvalifisert tolking. («have available qualified interpreters»), jf. [CERD/C/NOR/CO/23-24 avsnitt 22 b. \(PDF\)](#).

Tolkeportalen

Tolkeportalen er et nasjonalt tolkeregister som er opprettet og driftes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Her er et klassifiseringssystem for tolker med ulike nivå. En gjennomgang viser at tolker som er oppført under samisk (søk på nordsamisk i portalen) har nivå 3 som høyeste nivå. Dette innebærer at de har tolkeutdanning. Pr. i dag er det 10 tolker som står oppført under nordsamisk i tolkeportalen. Ingen under de øvrige samiske språkene. Det nevnes at en av tolkene i portalen også tolker til/fra sørsamisk, men da uten å være autorisert. Tolkeportalen er i ferd med å bli overført til IMDi sine hjemmesider.

Det er dessverre generelt få samisktalende tolker registrert på tolkeportalen. Foreløpig, (per april 2024), er det kun tolker med kompetanse i nordsamisk som er registrert der. Det finnes etter det vi kjenner til ikke lenger statsautoriserte tolker som behersker samisk. Til orientering opphørte ordningen med autorisasjon av tolker i samiske språk i 2001, jf. [NOU 2014: 8 Tolking i offentlig sektor \(side 104\)](#).

Når det gjelder tolker som behersker samisk på en måte som ivaretar hensynet til rettssikkerhet, har imidlertid de domstolene som benytter samisk tolk ofte god kjennskap til disse.

6. Sivile saker

6.1. Saksforberedelse – hva må vi tenke på?

- Bør domstolen vurdere om saken er egnet til overføring til en annen domstol etter [domstoloven § 38](#)?
- Er det behov for tolk i planmøtet?
- Skal innkalling til planmøtet forkynnes på samisk?
- Planmøtet – hva er viktig å ta opp?
 - Behovet for tolk og at det er riktig tolk
 - Ulike samiske språk
 - Ingen statsautoriserte samiske tolker. Det kan være behov for mer enn en tolk.
 - Tidsaspektet ved beramming av saker hvor det er behov for tolk:
 - Tolking tar lengre tid.
 - Råd i disse sakene:
 - Vær åpne for en utvidet bevisførsel om nettopp de samiske rettsforholdene. For eksempel snakker vi ikke om å "eie" land på samisk, men å ta vare på det for senere generasjoner.
- Behov for oversettelse av avgjørelser?
- Behov for særlig sakkyndighet, eksempelvis vedrørende samiske sedvaner (reindriftsfaglig sakkyndig, antropolog, rettssosiolog)?
- Behov for særlig utredning av rettsspørsmål?
Klargjøring av samiske sedvaner er et rettslig spørsmål, som dommeren dermed skal anvende uavhengig av partenes frie disposisjon, men dette må selvsagt tas opp underveis i prosessen (kontradiksjon), og helst allerede under planmøtet.
- Vær særlig oppmerksom på sameloven kapittel 4 om konsultasjoner. Er konsultasjonsplikten oppfylt? Sameloven § 4-9 uttrykker at: «Brudd på reglene om konsultasjoner i kapitlet her kan gi grunnlag for ugyldighet i samsvar med alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper.»

Rettsmekling – særlige hensyn?

Hvem er egnet til slik mekling? Hva bør vi kjenne til? Meklingsordninger må etableres og synliggjøres, og det krever kompetanse hos dommerne for å se dette. Se også [ILO-169 artikkel 8](#). Meklingsinstituttet som det åpnes opp for i [reindriftsloven § 73](#) er ikke etablert.

Prosessuelle spørsmål:

Det kan oppstå flere prosessuelle spørsmål i disse sakene, og det er ikke nødvendigvis «velkjent» juss. Har for eksempel siidaer (gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer) eller en siidaandelsleder søksmålskompetanse? Kan Sametinget erklære partshjelp? Kan staten erklære partshjelp mot reindriftsutøvere? Kan en ubestemt gruppe personer kollektivt være eier eller bruksrettshaver til fast eiendom? Disse spørsmålene reises ofte i brytningen mellom offentlig rett og privatrett og i tillegg kan det reises særlige samiske sedvanerettslige problemstillinger, eksempelvis grunnet kollektivets plass i den samiske kulturen.

Noen eksempler på prosessuelle utfordringer som er håndtert i rettspraksis:

HR-2020-1956-A (Sametinget, partshjelp) avsnitt 52:

«Etter mitt syn vil det også være godt i samsvar med tvistelovens formål å anerkjenne Sametinget som et organ med adgang til å erklære representativ partshjelp, der de øvrige vilkårene for dette er oppfylt. Kunnskap om samiske forhold i saker for domstolene som berører samiske rettigheter og interesser, vil kunne styrke rettens avgjørelsesgrunnlag og dermed også ivareta tvistelovens formål om å legge til rette for en forsvarlig og tillitsskapende behandling av rettsvister, jf. § 1-1 første ledd.»

HR-2021-54-U Fosen: Staten, partshjelp:

«På denne bakgrunn er ankeutvalget kommet til at staten bør tillates å opptre i saken så langt det er nødvendig for ivaretagelsen av offentlige interesser ved den mulige regelkonflikten.»

Jf. også HR-2022-1689-U Jillen-Njaarke med henvisning til LH-2022-71446:

Siidaers søksmålskompetanse:

LH-2022-158555 (Lovdatas sammendrag):

En siida krevde dom for at tillatelse til overføring av lederansvaret for en siidaandel etter reindriftsloven § 15 skulle kjennes ugyldig da mottaker ikke oppfylt lovens vilkår. Staten påstod saken avvist på grunn av manglende rettslig interesse og partsevne. Lagmannsretten kom til at siidaen hadde påvist et reelt og beskyttelsesverdig behov for å få kravet avgjort. Lagmannsretten kom videre til at siidaen har partsevne i relasjon til det spørsmål saken gjelder. Det ble vist til det kollektive preget denne næringen har, og at siidaen er bærer av de kollektive arealrettigheter som reindriften i det aktuelle området er knyttet til.

Hålogaland lagmannsrett uttalte her blant annet:

«Det er grunn til å fremheve det kollektive preget som denne kulturutøvelsen har, og at siidaen er bærer av de kollektive arealrettighetene som reindriften i dette området er knyttet til. Siidaen har en organisasjonsform med regulert tilgang av deltakere.»

Se også LH-2016-19635 hvor lagmannsretten behandlet tvist om betingelsene for fremme av søksmål i sak om fastsettelse av reintall i et reinbeitedistrikt. Lagmannsretten kom til at kun reinbeitedistriktet skal saksøkes, ikke enkelte eller alle siidaandelsledere eller det offentlige forvaltningsorgan som stadfester reintallsfastsettelsen.

I LH-2024- 29242 kom lagmannsretten til at søksmålsvilkårene ikke var oppfylt for fire søsken som saksøkte sin bror med krav om at foreldres overdragelse av felles siidaandelsledelse til ham var ugyldig på grunn av at moren var dement.

6.2 Gjennomføring av hoved-/ankeforhandlingen

- Forsikre seg om at tolkingen er god og at involverte forstår.
- Vise ydmykhet for kulturforskjeller- og tålmodighet for tidsbruk
- Habilitet og vitneplikt:
 - Tvisteloven opererer med en generell vitneplikt, jf. tvisteloven § 21-5 som pålegger enhver å gi forklaring om faktiske forhold.
 - Tvisteloven § 22-9 har regler om bevisfritak for belastende personopplysninger. Det gjelder ikke noe absolutt bevisfritak. Fritaksreglene er relative, og styrken i fritaksretten er avhengig av hvilken relasjon vitnet har til parten og hva opplysningene gjelder.

6.3 Avslutning av saker

Skal dom oversettes til og/eller forkynnes på samisk? Dette må avklares før avslutning av forhandlingene. Et tips kan være å spørre tolken om bistand ved behov.

Særlig om sakskostnader:

- De vanlige reglene om sakskostnader i tvisteloven kapittel 20 gjelder i utgangspunktet også i disse sakene.
- Dette gjelder også unntaksbestemmelsen i tvisteloven § 20-2 tredje ledd, der den tapende part kan fritas for kostnadsansvaret.
- Men dette er et komplekst rettsområde, som det kan være tidkrevende å sette seg inn i. Få med særlig kompetanse på dette området. Gir ofte utslag i høyt timeforbruk og dertil hørende høye salærkrav.
- Det ligger innenfor rammen av rettens kompetanse å vurdere om spesielle trekk ved sakstypen tilsier at kostnadsrisikoen fordeles mellom partene selv om en av dem har vunnet saken.

[Rettsgebyrloven § 2 andre ledd tredje setning](#): «Når retten har funnet det nødvendig med oversettelser til og fra samisk, dekkes utgiftene av staten.»

I tilfeller av konstaterte brudd på SP artikkel 27 kan det bli aktuelt med krav for domstolene om stans av folkerettskrenkelser eller reparasjon. Derfor nevnes en uttalelse i en avgjørelse fra Menneskerettskomiteen i

[CCPR/C/135/D/3624/2019 \(MRK\) Daniel Billy et al v. Australia \(PDF\)](#):

«Pursuant to article 2 (3) (a) of the Covenant, the State party is under an obligation to provide the authors with an effective remedy. This requires it to make full reparation to individuals whose Covenant rights have been violated. Accordingly, the State party is obligated, inter alia,

to provide adequate compensation, to the authors for the harm that they have suffered; engage in meaningful consultations with the authors' communities in order to conduct needs assessments; continue its implementation of measures necessary to secure the communities' continued safe existence on their

respective islands; and monitor and review the effectiveness of the measures implemented and resolve any deficiencies as soon as practicable. The State party is also under an obligation to take steps to prevent similar violations in the future. »

I Fosen-sakens tilfelle har de involverte inngått utenrettslige forlik.

6.4 Særlig om barnevernssaker og foreldretvister

Samiske barn og unge har krav på en likeverdig og kulturell tilpasset barnevernstjeneste. Rett til språk, kultur og identitet er et sentralt element i vurderingen av hva som er til barnets beste, jf. Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 3.

Dette fremgår i dag tydelig av barnevernsloven § 1-8 som lyder:

«Barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas.»

Dette kommer også til uttrykk i barnekonvensjon artikkel 20, jf. også artikkel 30.

«I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører et urfolk, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urfolket, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.»

Denne bestemmelsen, som også gjelder samiske barnevernsbarn, gir rett til positive tiltak overfor urfolksbarn og barn av de nevnte minoriteter. Bestemmelsen pålegger også myndighetene en aktivitetsplikt som gjelder på ethvert stadium av barn og unges liv.

Det er viktig at domstolene tar utgangspunkt i samiske barn og unges språklige og kulturelle identitet og levemåte i sine hjelpetiltak. Ved fosterhjemsplassering bør vi så langt det er mulig forsøke å ivareta hensynet til samiske barns rett til språk og kulturtilhørighet. Dette følger også av barnekonvensjon artikkel 20 nr. 3, hvor det fremgår at det skal tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn, ved vurdering av tiltak. Dette må ses i sammenheng med artikkel 30 om retten til språk og kultur.

[Se også Prop. 169 L \(2016-2017\) \(regjeringen.no\).](#)

Barne-, Ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har etablert et eget Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) som arbeider for å styrke kvaliteten på tilbudet for samiske barn, voksne og familier i barnevernet, familievern og på krisesentrene. På deres hjemmesider fins nyttige ressurser i arbeid med barnevern-/foreldretvistsaker.

[Se ressursiden NASAK | Bufdir](#)

Hva om barnet flytter?

Spørsmål:

Et barn som snakker samisk og er bosatt i forvaltningsområdet har rett til å snakke samisk i helse- og sosialvesenet. Hva om barnet flyttes på institusjon eller i fosterhjem utenfor forvaltningsområdet?

Svar:

Hjemkommunen har fortsatt ansvaret barnet, og plikter å oppfylle denne retten.

Eksempler på mandattillegg til sakkyndige i disse sakene, inspirert av eksempler fra Judith van der Weele:

"Det er ønskelig at den sakkyndige redegjør for hvilken betydning partenes kulturelle bakgrunn kan ha for deres atferd, oppdragerpraksis og kommunikasjon."

"Den sakkyndige bes uttrykkelig redegjøre for hvilken utstrekning kulturelle momenter har vært avgjørende for konklusjonene, eller om slike forhold skaper særlig usikkerhet om disse".

«Drøft betydningen av plassering i en etnisk norsk familie, herunder betydningen av brudd med egen kultur. Drøft betydningen av dette både på kort og på lang sikt."

EMD kom i CASE OF JANSEN v. NORWAY Application no. 2822/16 til at Norge hadde krenket en mors rett til familieliv etter EMK artikkel 8 blant annet fordi dette ikke var vurdert, jf. avsnitt 103:

«...Taking into account the circumstances of the present case, the Court considers that there was a risk that A could completely lose contact with her mother. According to the Court's jurisprudence it is imperative to consider also the long-term effects which a permanent separation of a child from her natural mother might have. This is all the more so as the separation of A from her mother could also lead to an alienation of A from her Roma identity. »

I foreldretvister kan språk og kulturtilknytning være sentrale elementer i avgjørelsen av hvilket fast bosted som er til barnets beste, jf. Grunnloven § 104 og barnelova § 48. Dersom barnets tospråklighet trues, kan det være et element i vurderingen av hvor det er til barnets beste å bo, og hvor mye samvær som skal fastsettes.

6.5 Reindrifftsrett

Det er ved behandlingen av reindrifftssaker viktig å være oppmerksom på at dette er et særegent og komplekst fagområde.

Høyesterett har uttrykt noen tolkningsregler som er særlige relevante i reindrifftsrettslige tvister:

HR-2021-1429-A (Saarivuoma) avsnitt 61-62:

«Jeg tar utgangspunkt i at reindrifftsnæringen er en viktig samisk kulturbærer, og rettigheter knyttet til virksomheten nyter et særlig vern, både etter intern rett og etter internasjonale konvensjoner Norge er bundet av. (...)

Det er i dag bred enighet om at samiske rettigheter – ikke minst knyttet til reindrifftsnæringen – i perioder av vår historie har måttet vike i møtet med andre interesser. Resultatet har vært at reindrifftsnæringen over tid i en rekke henseender har fått innskrenket sine beitearealer til fordel for det man kan kalle storsamfunnets interesser og behov.»

HR-2018-872-A (Femund sitje) avsnitt 66:

«Når man leser lovforarbeidene gir disse et klart preg av å være skrevet i en tid hvor synet på samenes rettigheter var et annet enn i dag. Gjennomgangen av de eldste forarbeidene viser en lite ærerik historie og en nedvurdering av samisk reindrifft sammenholdt med jordbrukets interesser som det ikke er grunnlag for.»

Som et eksempel som kan fremstå som kuriøst kan det nevnes at en joik (samisk sang) ble vektlagt som bevis i en beitetvist for [Hålogaland lagmannsrett, jf. LH-2022-121372](#). For å gjøre dette kreves det både kulturell og språklig innsikt.

Det er videre viktig å prøve å forstå hele reindrifftsnæringen ved avgjørelsen av enkeltspørsmål, se eksempelvis LH-2023-157815, om overføring av lederansvar for siidaandel, jf. sammendrag fra Lovdata:

«Saken gjaldt gyldigheten av avgjørelse fra Reindrifftsstyret i sak om overføring av ansvaret som leder av en siidaandel etter reindrifftsloven. Lagmannsretten kom til at ny leder ikke hadde deltatt i alle sider av reindrifftsarbeidet i den aktuelle siidaen andelen inngikk i sammen med lederen av siidaandelen i minst tre år. Reindrifftsstyrets godkjenning av overføringen var derfor ugyldig, og anken ble forkastet. Uttalelser om forståelsen av reindrifftsloven § 15 og retten til å overføre ansvar for å lede en siidaandel. Statens anke forkastet.»

7. Straffesaker

7.1. Saksforberedelse – hva må vi tenke på?

Først må vi undersøke språkbruk, deretter tolkebehov. Det kan hende at aktor ikke er bevisst på at de selv, eller domstolen, men ikke nødvendigvis tiltalte kan ha behov for tolk. (Tiltalte snakker samisk, men forstår norsk). Vi må også sjekke vitners språkbruk.

Viktig å vurdere:

- Vernetings spørsmål og overføringsmulighet. [Se domstoloven § 38.](#)
- I enedommersaker må retten ha en aktiv holdning. For eksempel kan det bli et spørsmål om det foreligger en uforbeholden tilståelse i saker der samiske sedvaner kan være inne i bildet.
- Habilitet hos meddommerne? (slekt kan defineres lengre ut- konkret vurdering)
- Samiskspråklige meddommere?
- Konfliktrådsbehandling? – Kan også være aktuelt som særvilkår for betinget reaksjon, jf. notat om Restorative Justice.
- Straffartene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging må for samiske ungdommer tilpasses språk og kultur.
- Innkalling på riktig språk? [Se LH-2020-117932-1](#) hvor saken ble utsatt fordi innkalling ikke var gitt på et språk tiltalte forsto.

7.2 Gjennomføringen

- Forsikre deg om at tolkingen er god og at de involverte forstår.
- Vis ydmykhet for kulturforskjeller. Uttrykk kan være forskjellige fra norsk. For eksempel er uttrykket på samisk "den som tier samtykker ikke".
- Habilitet og vitneplikt:
Hovedregelen etter norsk straffeprosess er vitneplikt for «enhver» [straffeprosessloven § 108.](#)

[Straffeprosessloven § 123 første ledd, tredje punktum](#) åpner for at retten kan fritta vitnet for forklaring «ved vesentlig tap av sosialt omdømme» for vitnet selv eller noen av vitnets nærmeste. Retten skal foreta en «vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning», samt om det etter forholdene ellers ville være urimelig å pålegge vitnet å forklare seg. Denne skjønnsmessige adgangen for retten til å fritta for vitneplikt kan anvendes etter en konkret vurdering av forholdene i saker hvor parter og/eller vitner er samiske.

En gjennomgang av Høyesterettsavgjørelser i straffesaker gis i Susann Funderud Skogvang, Samerett 4. utgave. Vedrørende spørsmål om fastsettelse av tapstid for førerett for reindriftsutøver vises til [LH-2022-58201](#) (sammendrag fra Lovdata):

«Påtalemyndighetens anke over tingrettens fastsettelse av tapstid for førerett etter promillekjøring førte delvis fram. Tiltalte er reindriftsutøver og avhengig av motorkjøretøy på daglig basis. Lagmannsretten kom, i motsetning til tingretten, til at det ikke forelå helt spesielle grunner som tilsa å gå under minstetiden, jf. vegtrafikkloven § 33 nr. 1 sjette ledd. SP artikkel 27 og ILO-169 artikkel 10 nr. 1 dannet heller ikke grunnlag for å sette ned tapstiden. Ettersom tiltalte hadde hatt førerkortet i sin besittelse i lengre tid, ble tapsperioden fastsatt til 12 måneder, med fradrag for den perioden tiltaltes førerkort var midlertidig beslaglagt.»

[Se også LH-2023-163643](#) (Fastsettelse av tapstid for førerett til snøscooter for reindriftsutøver)

7.3 Avslutning av saker/ forkynning

Alle dommer skal oversettes hvis domfelte krever det. Domfelte må ved forkynningen gjøres oppmerksom på denne retten, og det skal framgå av forkynningsdokumentet eller rettsboka at slik informasjon er gitt.

Hvordan dokumentene for øvrig skal gjøres kjent for siktede, gjennom tolking eller oversettelse, er i utgangspunktet valgfritt for myndighetene, bortsett fra i forvaltningsområdet for samiske språk (punkt 5.1. i veilederen).

Det er ingen uttrykkelige krav til forkynning av dokumenter etter EMK. Men etter [artikkel 5 nr. 2](#), [6 nr. 3 \(a\)](#) og [6 nr. 3 \(e\)](#) slik de tolkes av EMD, skal visse typer informasjon gjøres kjent for siktede på et språk vedkommende forstår. Det dreier seg om grunnlaget for fengsling, siktelse, tiltalebeslutning og dom. I tillegg følger det av Kamasinski-saken [CASE OF KAMASINSKI v. AUSTRIA \(Application no. 9783/82\)](#) 19 December 1989 at siktede har krav på å få oversatt de saksdokumenter som er nødvendig for at han skal få en rettferdig rettergang.

Men EMD påpekte videre i Kamasinski-saken at en minoritetsspråklig siktet kan bli dårligere stilt enn en som snakker rettsspråket dersom et avgjørende dokument som tiltalebeslutningen ikke blir skriftlig oversatt til et språk siktede forstår.

8. Aktuelle lenker og litteratur

Kirsti Strøm Bull:

Reindriftsloven. Kommentarutgave, Universitetsforlaget 2022, tilgjengelig digitalt på juridika.no

Susann Funderud Skogvang:

Samerett, 4. utgave, Universitetsforlaget 2023, tilgjengelig digitalt på juridika.no

Susann Funderud Skogvang:

"Samisk kulturkompetanse – en forutsetning for dommeres uavhengighet" i Engstad, Tønder, Frøseth (red.): *Dommernes uavhengighet*. Den norske dommerforening 100 år, 2012.

[Sameloven med kommentarer \(rettsdata.no\)](http://rettsdata.no)

[NOU 2016:18 «Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk» \(regjeringen.no\)](http://regjeringen.no)

[Rapporten Rett til tolk. Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess \(regjeringen.no\)](http://regjeringen.no)

[Restorative justice – notat, 2009 \(domstol.no, PDF\)](http://domstol.no) v/Finn-Arne Schanche Selfors

--	--

NORGES DOMSTOLER

Domstolene skal være uavhengige.
De skal sikre og fremme rettssikkerheten og
verne om rettssamfunnet. Domstolene skal til
enhver tid ha høy tillit i samfunnet.

Besøksadresse:
Dronningensgate 2
7011 Trondheim
Postadresse:
Postboks 5678
Torgarden
7485 Trondheim

Telefon +47 73 56 70 00

E-post:
postmottak@domstol.no

www.domstol.no